

The Impact of Fashionism on Women's Social Identity

Mohammad Sadegh Fazel¹

Zohreh Salamian²

Zahra Kiani³

Banafsheh Kiani⁴

Elahe Farangi⁵

Abstract

Human identity is a crucial aspect of existence that influences an individual's personal and social life. Various factors contribute to the formation of this identity, which represents the characteristics and thoughts an individual acquires through their interaction with society. One of the factors affecting social identity is the phenomenon of "fashionism." Although this phenomenon may be relatively short-lived in society and eventually forgotten, it often leaves negative impacts and, at times, visibly affects an individual's social identity. Among the various strata of society exposed to this phenomenon, women are the most vulnerable, especially as they are at the center of the family and serve as models for their children. If this fashion-oriented behavior is based on inappropriate Western models and cultures, it can have detrimental effects. This research, using a descriptive method and library resources, aims to explain the impact of fashionism on women's social identity. The findings suggest that fashionism contributes to anxiety, waste of time, loss of self-confidence, ideological deviation, loss of social security, precocious puberty, negative psychological and spiritual consequences, and ultimately, a crisis of identity in women.

Keywords: Fashion, Fashionism, Identity, Social Identity

¹ Professor at the Higher Seminary of Qom (m_60_sfazel@yahoo.com)

² Student of Level 3 Fiqh and Usul, Al-Nafiseh Higher Education Institute, Isfahan

³ Student of Level 3 Fiqh and Usul, Al-Nafiseh Higher Education Institute, Isfahan

⁴ Student of Level 3 Fiqh and Usul, Al-Nafiseh Higher Education Institute, Isfahan

⁵ Student of Level 3 Fiqh and Usul, Al-Nafiseh Higher Education Institute, Isfahan

تأثیر مدگرایی بر هویت اجتماعی زنان

محمدصادق فاضل^۱

زهره سلامیان^۲

زهرا کیانی^۳

بنفشه کیانی^۴

الهه فرنگی^۵

چکیده

هویت هر انسانی بخش مهمی از وجود آن انسان است که زندگی شخصی و اجتماعی آن فرد را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. در ساخته شدن هویت هر شخصی عوامل مختلفی تأثیر می‌گذارد که خود بیانگر خصوصیات و مشخصات و تفکرات آن فرد است که در اثر ارتباطش با جامعه آن را دریافت می‌کند. یکی از عواملی که در هویت اجتماعی فرد مؤثر است پدیده مد و مدگرایی است. هر چند این پدیده ممکن است زمان نسبتاً کوتاهی در جامعه باشد و بعد به فراموشی رود، ولی تأثیرات منفی و گاهی به ظاهر مثبت خود را بر هویت اجتماعی فرد در جامعه ظاهر می‌کند. از میان اقشار مختلف جامعه که در معرض این پدیده قرار می‌گیرند، زنان بیشترین آسیب را از پدیده مد و مدگرایی بر جامعه خواهند دید. همچنین، بیشترین تأثیر را زنان در خانواده و جامعه دارند؛ زیرا زنان در کانون گرم خانواده خود الگویی فرزندان قرار می‌گیرند، به خصوص اگر این پدیده بر پایه مد و فرهنگ نادرست غربی پایه‌ریزی شده باشد. این پژوهش، به روش توصیفی و با مراجعه به منابع کتابخانه‌ای، و باهدف تبیین تأثیر مدگرایی بر هویت اجتماعی زنان انجام گرفته، و در پایان به این نتیجه رسیده است که مدگرایی، با تأثیری که در ایجاد اضطراب، اتلاف وقت، از بین رفتن اعتماد به نفس، انحراف اعتقادی، از بین رفتن امنیت اجتماعی، بلوغ زودرس، پیامدهای منفی و روحی و همچنین ایجاد بحران هویت دارد، در از بین رفتن هویت اجتماعی زنان نقش مؤثری دارد.

کلیدواژه‌ها: مد، مدگرایی، هویت، هویت اجتماعی

^۱. استاد سطح عالی حوزه علمیه، قم، m_60_sfazel@yahoo.com

^۲. طلبه سطح سه فقه و اصول، مؤسسه آموزش عالی النفیس، اصفهان.

^۳. طلبه سطح سه فقه و اصول، مؤسسه آموزش عالی النفیس، اصفهان.

^۴. طلبه سطح سه فقه و اصول، مؤسسه آموزش عالی النفیس، اصفهان.

^۵. طلبه سطح سه فقه و اصول، مؤسسه آموزش عالی النفیس، اصفهان.

بی تردید انسان و جایگاهش در این جهان مدت‌هاست که ذهن بشر را به خودش مشغول داشته. با این که در جامعه امروزی انسان را از ابعاد گوناگونی مورد بحث و مطالعه قرار می‌دهند، اما هویت که بخش مهمی از وجود انسان است بسیار قابل توجه و بررسی قرار گرفته است. با صنعتی شدن جوامع و گسترش اقتصاد و تکنولوژی نه تنها زندگی مادی و اقتصادی بلکه دانش‌ها و ارزش‌ها، قواعد و رسوم اخلاقی هم مورد سؤال و تردید قرار می‌گیرد. در چنین شرایطی افراد به هویت نیاز دارند تا بتوانند از طریق هویت سرعت تغییرات در جامعه را بکاهند و توانایی پیدا کنند که نظم نسبی در زندگی خود و اطرافیانشان ایجاد کنند.

هویت از نظر لغوی به معنای شخصیت، ذات، هستی، وجود و آنچه که منسوب به «هو» است و در اصطلاح به معنای حقیقت شیء یا شخص که مشتمل بر صفات جوهری او باشد، تعریف شده است. (عمید، ۱۳۸۹، ذیل واژه هویت). از سویی در اصطلاح معارف دینی هویت به معنای ذات و حقیقت انسان که با بعضی از معانی نفس در قرآن از جمله ذات و شخص، شخصیت و خود (قرشی، ۱۳۸۷، ذیل واژه نفس) نیز اشتراک معنایی دارد و معرفی شده است. در کل، هویت مفهومی است که در علوم مختلف فضای مفهومی خاص دارد. (معین، ۱۳۷۱، ص ۳۷۴۳) هویت همان حقیقت شخص است که مشتمل بر صفات جوهری او است. (ابول‌اولا، ۱۳۹۴)

هویت زمانی پدید می‌آید که انسان با «غیر» مواجه می‌شود و این غیر عبارت است از فرد یا جامعه‌ای دیگر یا به قول روان‌شناسان، نقش‌های جدیدی که فرد بر عهده می‌گیرد. هویت زمانی مطرح می‌شود که انسان خود را با چند چیز مقایسه کند. (دورکیم، ۱۳۷۲، ص ۱۲)

در ساخته شدن هویت‌ها، ساختار عینی و مادی جامعه، تاریخ، جغرافیا، ساختار سیاسی، فناوری، اقتصاد و ساختارهای معرفتی از جمله فرهنگ، زبان، آرمان‌ها، ایدئولوژی و سنت هم زمان تأثیر دارند. (منتظر قائم، ۱۳۷۷، ص ۲۵۹)

هویت اقسامی دارد که یکی از آن‌ها هویت اجتماعی است. هویت اجتماعی یک فرد به خصوصیات و مشخصات و تفکراتی اشاره می‌کند که فرد آن‌ها را از طریق اشتراکات اجتماعی و عضویت در گروه‌ها و مقوله‌های اجتماعی کسب می‌کند. (احمدلو، ۱۳۸۱، ص ۸۳). هویت اجتماعی را می‌توان نوعی خودشناسی فرد در رابطه با دیگران دانست. فرایند هویت‌سازی این امکان را برای هر کنشگر اجتماعی فراهم می‌سازد تا برای پرسش‌های بنیادی معطوف به کیستی و چیستی خود پاسخ مناسب و قانع‌کننده پیدا کند (گل‌محمدی، ۱۳۸۰، ص ۱۹۶)؛ بنابراین هویت اجتماعی هویتی است که فرد در فرایند اجتماعی شدن و ارتباط با گروه‌ها اجتماعی یا واحدهای موجود در جامعه، کسب می‌کند و مشخص‌ترین آن‌ها، گروه یا واحد اجتماعی یا حوزه و قلمروی است خود فرد با ضمیر «ما» به آن اشاره می‌کند و خود را از لحاظ عاطفی و تعهد و تکلیف و متعلق و منتسب و مدیون به آن می‌داند (عبداللهی، ۱۳۷۴، ص ۱۴۲)

مد و مدگرایی را می‌توان یکی از عوامل تأثیرگذار در هویت اجتماعی دانست. «مد»‌ها الگوهای فرهنگی‌ای هستند که توسط بخشی از جامعه پذیرفته می‌شوند و دارای یک دوره زمانی نسبتاً کوتاه‌اند و سپس فراموش می‌شوند. (غروی زاد، ۱۳۷۳، ص ۱۹۶) بنابراین «مدگرایی» آن است که فرد سبک لباس پوشیدن و طرز زندگی و رفتار خود را طبق آخرین الگوها تنظیم کند و به محض آنکه الگوی جدیدی در جامعه رواج یافت، از آن یکی پیروی نماید. (دهخدا، ۱۳۱۹، ج ۲، ص ۱۸۱۱۵)

پیروی از مد باعث می‌شود انسان از علایق واقعی خودش دور شود و به مرور زمان تبدیل به یک انسانی شود که برای خوشایند دیگران زندگی می‌کند؛ بنابراین، از آنجاکه یکی از موارد بسیار مهم و ارزشمند در زندگی هر انسانی حفظ هویت فردی است، این پژوهش درصدد است تا تأثیر مدگرایی بر هویت اجتماعی زنان را تبیین کند.

ایجاد اضطراب

وقتی که اصل در انسان لباس و مدپرستی باشد هر چه می‌بیند، می‌خواهد و دائم به فکر تهیه آن است و چون آماده‌کردن آن‌ها بسیار مشکل و گاهی نامقدور است، روح او همیشه مضطرب و پریشان است و مانند کسی است که گم‌کرده خویش را پیدا نمی‌کند (حزباوی و همکاران، ۱۴۰۰، ص ۲۰۵) افرادی که به شدت دنبال مدگرایی هستند به توجه دیگران اهمیت زیادی می‌دهند. این افراد در زندگی خویش برای این که در نظر دیگران ارزشمند جلوه کنند، حاضرند به هر قید و شرطی که از طرف جامعه به آن‌ها تحمیل می‌شود تن در دهند. آن‌ها برای جلب توجه دیگران، تجربه خویش را نادیده می‌گیرند و ارزش‌ها و عقاید دیگران را می‌پذیرند و در واقع با این عمل به شروط آن‌ها تن داده، به همین دلیل دچار اضطراب دائمی می‌شوند.

بین اضطراب و اعتماد به نفس رابطه عکس برقرار است. هر اندازه که میزان اعتماد به نفس در انسان بالا باشد، میزان اضطراب پایین می‌آید و هر میزان اضطراب افراد بیشتر شود، اعتماد به نفس را پایین می‌آورد. در واقع اضطراب باعث می‌شود که ما نتوانیم با اعتماد به نفس رفتار کنیم، و سپس آن رفتار خود باعث اضطراب و استرس بیشتر می‌شود. نقش عدم اعتماد به نفس در ایجاد استرس به همین دلیل است که در

برخورد با انسان‌های دیگر، به خصوص افرادی که از اعتماد به نفس بسیار بالایی برخوردار هستند، دچار اضطراب و استرس می‌شود.

فرد دارای اعتماد به نفس خواسته‌های خود را شناخته و در مقابل مشکلات احساس ضعف نمی‌کند و توانایی تصمیم‌گیری در مورد اینکه چه رفتاری را در هر موقعیتی باید داشته باشند را دارد. هرچه فرد اعتماد به نفس بیشتری داشته باشد و خود را توانمند در مقابل مشکلات حس کند در تعامل با جامعه و فعالیت‌های اجتماعی نگرانی کمتری خواهد داشت و به دیگران وابسته نیست به خود اجازه می‌دهد که به تنهایی وارد تعامل با جامعه شود و هویت اجتماعی قوی‌تری نیز دارد.

اتلاف وقت

بی‌تردید یکی از نعمت‌های که می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در زندگی فردی و اجتماعی انسان داشته باشد سلامت اخلاقی است. براین اساس، بر همگان واجب است که در حفظ و نگهداری آن تلاش کنند گرایش به مد و مدگرایی قطعاً آسیب‌های متعدد اخلاقی را به افراد مدگرا تحمیل می‌کند. یکی از مهم‌ترین آسیب‌های مدگرایی که کمتر به آن توجه می‌شود از دست دادن سرمایه عمر است، اهمیت زمان و عمر بر هیچ خردمندی پوشیده نیست، به‌طوری‌که هیچ انسان موفقی را در عالم نمی‌توان یافت که توفیق خود را مرهون بهره‌وری درست از عمر خود نداند.

امام حسین (علیه السلام) می‌فرماید: «زیانکار کسی است که لحظه لحظه‌ی عمرش را از دست بدهد» (ابن بابویه، ۱۳۶۱، ص ۲۴۳) که البته در مقام مثال هم آن را با عنوان وقت طلاست می‌توان شناخت. اما در حقیقت وقت انسان از نظر قیمت و ارزش بالایی که دارد اصلاً با طلا قابل مقایسه نیست؛ چون طلا جزء اموال انسان محسوب می‌شود و در صورتی که فرد آن را از دست دهد دوباره هم می‌تواند آن را به

دست آورد؛ اما لحظه‌های ازدست‌رفته انسان دیگر قابل برگشت نیست؛ از این رو پیامبر (صلی‌الله علیه و آله) می‌فرماید: «بر جان خود از درهم و دینار خود بخیل‌تر باشید» (علامه مجلسی، ۱۳۷۵، ج ۷۷، ص ۷۶)

وقت همان عمر انسان است که سرمایه‌ای بالاتر از آن نیست، مشروط بر اینکه از آن برای رشد و ترقی ظاهر و باطن استفاده شود؛ یعنی وقت نردبان ترقی گردد در غیر این صورت نه تنها سرمایه نیست، بلکه شر و مایه تیره‌بختی است. بر همین اساس، امام سجاد (علیه‌السلام) در فرازی از دعای خود به خداوند عرض می‌کند: «عمر طولانی تا هنگامی که عمرم در راه اطاعت تو صرف شود به من عطا کن و هرگاه عمرم چراگاه شیطان شود جانم را قبل از پیشی گرفتن عذابت بگیر» (صحیفه سجادیه، دعای بیستم، بند ۶).

یکی از نتایج اتلاف وقت بی‌اعتمادی به توانایی‌های خویش است. این عامل منجر به عدم توانایی در تصمیم‌گیری و وسواس در عمل می‌شود. در این صورت، انسان جرئت لازم را برای اجرا از دست می‌دهد و برای این تصویر منفی که در ذهن دارند شروع به سرزنش خود می‌کنند. به این علت در کارها بی‌انگیزه می‌شود و به اتلاف زمان در هر کاری می‌پردازند. فرد باید خود را با میزان توانی که دارد بپذیرد، همچنان که در کتاب مقدس مسلمان خداوند می‌فرماید:

«وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى» (نجم، ۳۹)

و «اینکه برای انسان بهره‌ای جز سعی و کوشش او نیست» و از آنجایی که هویت هر فردی تشکیل شده از تصمیمات اساسی درباره روابط، باورهای آن فرد بر روابط اجتماعی آن فرد هم تأثیر می‌گذارد (عسکری متین، ۱۳۹۴).

هویت امری یک‌جانبه نیست، همان‌گونه که خلیلی و یارمحمدی می‌نویسند: «هویت حتی هویت فردی امری غیرشخصی یا به عبارت دیگر امری اجتماعی است که به واسطه دیالکتیک میان فرد و جامعه شکل می‌گیرد، از دیدگاه این افراد هر چند هویت نگرش و احساسات فردی است؛ ولی زمینه‌ساز شکل‌گیری زندگی جمعی است و تصویر و احساس که فرد از خود دارد بازتاب نگرش دیگران نسبت به اوست» (خلیلی، یارمحمدی، ۱۳۸۲، ص ۷۴۴).

با توضیحاتی که ارائه شد، مدگرایی باعث اتلاف وقت می‌شود و اتلاف وقت، به واسطه تأثیری که در عدم تصمیم‌گیری درست دارد، هویت اجتماعی را دارای اخلال می‌کند. در نتیجه، مدگرایی تأثیر منفی بر هویت اجتماعی زنان می‌گذارد و زن را در شرایطی قرار می‌دهد که نمی‌تواند جهت رفتار خویش را تعیین کند و در این شرایط هنجارها و معیارهای اجتماعی فرد مدگرا پریشان شده و با یکدیگر ناسازگار می‌شوند و فرد برای هماهنگ کردن آن‌ها دچار سردرگمی می‌شود و فرد برای رهایی از آن‌ها به درون خویشتن پناه می‌برد و همه پیوندهای خود را با اجتماع نفی می‌کند.

از بین رفتن اعتماد به نفس

پدیده مد و مدگرایی بر اعتماد به نفس تأثیر گذاشته و به نوعی می‌توان گفت اضطراب و تشویش درونی را در انسان به دنبال دارد. در مقاله واکاوی و پیامدهای مدگرایی در گزاره‌های اسلامی آمده است: «وقتی که اصل در انسان لباس و مدپرستی باشد هر چه می‌بیند، می‌خواهد، و روح او همیشه مضطرب و پریشان است و مانند کسی است که گم کرده خویش را پیدا نمی‌کند.» (حزباوی و همکاران، ۱۴۰۰، ص ۲۰۵) افرادی که به شدت دنبال مدگرایی هستند به توجه دیگران اهمیت زیادی می‌دهند. این افراد در زندگی خویش برای این که در نظر دیگران ارزشمند جلوه

کنند، حاضرند به هر قید و شرطی که از طرف جامعه به آن‌ها تحمیل می‌شود تن در دهند. آن‌ها برای جلب توجه دیگران، تجربه خویش را نادیده می‌گیرند و ارزش‌ها و عقاید دیگران را می‌پذیرند و در واقع با این عمل به شروط آن‌ها تن داده، به همین دلیل دچار اضطراب دائمی می‌شوند. این افراد با پیروی از پدیده مدگرایی بیشتر به دنبال فخرفروشی برای دیگران هستند. پیامبر در حدیثی می‌فرماید: «هر کس لباس شهرت بپوشد، خدا از او روگرداند تا وقتی که آن را کنار نهد.» (جوادی آملی، ۱۳۹۶، ص ۱۶۳) همچنین فرمود: «هر کس در دنیا لباس شهرت بپوشد، خدا در روز قیامت لباس ذلت بر او بپوشاند.» (جوادی آملی، ۱۳۹۶، ص ۱۶۳)

بین اضطراب و اعتماد به نفس رابطه عکس برقرار است. هر اندازه که میزان اعتماد به نفس در انسان بالا باشد، میزان اضطراب پایین می‌آید و هر میزان اضطراب افراد بیشتر شود، اعتماد به نفس را پایین می‌آورد. پیامبر صلی الله علیه می‌فرمایند: «آرامش غنیمتی است ارزشمند و بی‌نصیب بودن از آن، زیانی است بزرگ» (صالحی، ۱۳۸۵، ص ۲۷) در واقع اضطراب باعث می‌شود که انسان نتواند با اعتماد به نفس رفتار کند، و سپس آن رفتار خود باعث اضطراب و استرس بیشتر می‌شود. به همین دلیل است که در برخورد با انسان‌های دیگر، به خصوص افرادی که از اعتماد به نفس بسیار بالایی برخوردار هستند، دچار اضطراب و استرس می‌شود. باربارا دی آنجلیس در کتاب اعتماد به نفس، دستیابی به آن و زندگی با آن در مورد اعتماد به نفس می‌نویسد: «اعتماد به نفس واقعی آن است که در هر سه‌ی این زمینه‌ها، رفتاری، احساسی و معنوی، اعتماد به نفس داشته باشید. به‌طوری‌که علاوه بر احساس اقتدار شخصی، از تعادل و تناسب خوبی نیز در زندگی خود بهره‌مند باشید.»

فرد دارای اعتماد به نفس خواسته‌های خود را شناخته و در مقابل مشکلات احساس ضعف نمی‌کند و توانایی تصمیم‌گیری در مورد اینکه چه رفتاری را در هر موقعیتی باید داشته باشند را دارد. هرچه فرد اعتماد به نفس بیشتری داشته باشد و خود را توانمند در مقابل مشکلات حس کند در تعامل با جامعه و فعالیت‌های اجتماعی نگرانی کمتری خواهد داشت و به دیگران وابسته نیست به خود اجازه می‌دهد که به تنهایی وارد تعامل با جامعه شود و هویت اجتماعی قوی‌تری نیز دارد. هر میزان که اعتماد به نفس در انسان بالا باشد، با اطمینان و به‌دوراز هر ترسی که باعث ذلت و خواری او گردد در جامعه فعالیت خواهد کرد و فعالیت او صرفاً برای خشنودی و به‌دست آوردن رضایت مردم نخواهد بود و از این رو، هویت اجتماعی او تأیید می‌شود.

انحراف اعتقادی

اعتقاد، باور و اندیشه‌ای است که در ذهن و جان انسان شکل می‌گیرد و منحرف شدن از مسیر باور و اعتقاد انحراف اعتقادی را به دنبال دارد. مد و مدگرایی زاینده ارزش‌ها و اعتقادات مطلوب خود جامعه نخواهد بود، بلکه پیروی از ارزش‌ها و باورهای جامعه غربی است که با ارزش‌های واقعی جامعه اسلامی در تضاد است که خود در بدو ورود باعث انحرافات اعتقادی شخص می‌شود و شخص را از ارزش‌های واقعی و مطلوب دور می‌کند.

افراد سعی می‌کنند خود را به یک نوع مدل و گرایش نسبت دهند تا بدین وسیله هوس‌های خود را ارضا کنند که موجب انحراف اعتقادی آن‌ها می‌شود. امام علی (علیه السلام) فرمودند: پیوسته امت مسلمان به راه خیر قدم می‌نهند، تا زمانی که از فرهنگ و آداب و رسوم (مانند پوشیدن لباس و غذا خوردن و...) از کافران تقلید

نکنند؛ و اگر در آداب از بیگانگان پیروی کردند، خداوند قادر، آنان را ذلیل می‌گرداند. (مجلسی، ۱۳۷۵، ج ۷۹، ص ۳۰۳) و امام صادق (علیه‌السلام) فرمودند: خداوند به یکی از پیامبران وحی کرد که به مؤمنان بگو که در لباس، خوراک و آداب و رسوم، دشمنان خدا را سرمشق قرار ندهید که اگر چنین کنید، شما هم مثل آنان، دشمنان خدا محسوب می‌گردید. (حر عاملی، ۱۳۸۷، ج ۳، ص ۲۷۹)

موسوی در کتاب «مد و مدگرایی و جایگاه آن در سبک زندگی اسلامی» بیان می‌کند که گروه‌های منحرف اعتقادی از مد استفاده ابزاری می‌کنند تا تفکرات ضد دین خود را در قالب پوشش منتشر کنند. اگر افراد جامعه درباره آن آگاهی لازم نداشته باشند به راحتی در دام این گروه‌ها گرفتار شده و به مرور زمان به پیروی از تفکرات و باورهای آن‌ها خواهند پرداخت. (موسوی، ۱۳۹۴)

عقلانیت رابطه مستقیم و تأثیر بسزایی در انحراف اعتقادی دارد. وقتی از عقلانیت درست استفاده نشود، انحراف اعتقادی رسوخ می‌کند، و صرفاً تمرکز بر عقلانیت بدون توجه و نظر به مبانی دینی و اسلامی انحراف اعتقادی به همراه خواهد داشت. گاهی انحراف اعتقادی در حدی هست که قوه عاقله را تحت تأثیر قرار می‌دهد. فرد قدرت تحلیل درست مسائل را از دست می‌دهد و برای تعیین اینکه چه رفتاری منطقی‌تر است دچار سردرگمی می‌شود و رفتارهای غیرمعقول از او سر می‌زند. اما هر اندازه عقل انسان کامل‌تر باشد و انسان از میزان عقلانیت خود بیشتر استفاده کند بهره عقلی بیشتر و بهتری در مسیر شناخت از خود می‌برد و موجبات سعادت خود را فراهم می‌کند.

عقل، ابزاری برای شناخت خود و دیگران است. عقل، در اداره بهتر زندگی اجتماعی بهترین یارویاور است. عقل و عقلانیت در اسلام از جایگاه کانونی

برخوردار است؛ لذا اسلام عقلانیت و خردورزی را یکی از پایه‌های اساسی نظم و مبنای روابط اجتماعی مطلوب می‌داند. پیامبر اکرم صلی‌الله علیه و آله و سلم در این باره فرمودند: «همانا هر خیری با عقل درک می‌شود.» (حرانی، ۱۳۸۲، ص ۹۰) پیامبران، امامان، اولیاء، نخبگان و بندگان صالح الهی، همه اهل خرد و تعقل و مروج تفکر و اندیشه بوده‌اند (مجلسی، ۱۳۷۵، ج ۲۲، ص ۴۳۱) وقتی عقلانیت در انسان بالا می‌رود فقط به خود نمی‌اندیشد جهانی و قرار فردی به مسائل می‌کند چون عقل حکم به انزوا نمی‌کند. هرگاه زن با تعقل پی به مقام والای خود ببرد با وضع مناسب در اجتماع حضور پیدا می‌کند و عفت را که ارزش زیادی دارد حفظ می‌کند و مردم با عزت و احترام به سراغ او بیایند. در این صورت است که زن هویت اجتماعی خود را حفظ می‌کند.

از بین رفتن امنیت اجتماعی

مد در دنیای امروز به نحو چشمگیری گسترش یافته است که بیانگر نوعی تجدیدنظر و در واقع تلاش در جهت نو کردن و تغییر در مسائل مختلف زندگی است که اگر از اعتدال خارج شود آسیب‌هایی را در پی دارد. بدون شک تمایلات جنسی و رفتار جنسی، امری کاملاً طبیعی و برخاسته از نیازهای طبیعی آدمی است. (پرسش و پاسخ‌های دانشجویی، ۱۳۹۶، ص ۲۰۹) حزب‌اوی و همکارانش اینگونه نوشته‌اند: «پوشش مناسب دژ محکمی است که تخریب آن انهدام ارزش‌های زن را به همراه دارد.» (حزب‌اوی و همکاران، ۱۴۰۰، ص ۲۰۳) حضرت رسول اکرم (صلی‌الله علیه و آله و سلم) می‌فرمایند: «یک گروهی که وارد جهنم می‌شوند، زنان بدحجابی هستند که برای فتنه و فریب مردان، خود را آرایش و زینت می‌کنند.» (متقی هندی، ۱۴۳۱، ج ۱۶، ص ۳۸۳)

همچنین در جامعه‌ای که پیوند میان زن و مرد، بدون ضابطه است و حریمی میان زن و مرد وجود ندارد و زن پوشش مناسب را در جامعه رعایت نکند، آرایش و تحریک در جامعه رواج پیدا می‌کند، نیاز جنسی از حد طبیعی و متعادل خود خارج می‌شود و روابط جنسی محدود به محیط خانواده نمی‌شود (حزباوی و همکاران، ۱۴۰۰، ص ۲۰۸) بلکه در بیرون از خانواده میسر می‌گردد که کشاندن مسائل جنسی از محیط خانواده به جامعه یک ظلم فاحش و غیرقابل جبران است که منجر به انحراف جنسی می‌شود.

یکی از مصادیق انحراف جنسی، زناست. خداوند متعال زنا را حرام کرده است و در سوره اسراء آیه ۳۲ می‌فرماید:

«وَلَا تَقْرَبُوا الزَّانَةَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا»

به زنا نزدیک نشوید، زیرا کاری زشت و بد راهی است» از امام جعفر صادق (علیه السلام) روایت شده که، پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: «فرزندان آدم گناهی که نزد خداوند (تبارک و تعالی) بزرگ‌تر از گناه کسی که پیغمبر یا امامی را بکشد، یا خانه کعبه را که (خداوند قبله‌بندگان قرار داده) خراب کند، یا نطفه خود را در رحم زنی که برای او حرام است بریزد، انجام نداده‌اند». (مجلسی، ۱۳۷۵، ج ۷۹، ص ۲۰) حضور تحریک‌آمیز در صحنه‌های اجتماعی دارند. وقتی زنان به راحتی با جلوه‌گری و عشو در برابر نامحرم ظاهر می‌شوند به طمع و شهوت مردان دامن می‌زنند. رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمود: هر زنی که به خداوند سبب‌حان و روز قیامت ایمان دارد، زینتش را برای غیر شوهرش آشکار نمی‌کند و همچنین موی سر و میچ [پای] خود را نمایان نمی‌سازد و هر زنی که این کارها را برای غیر شوهرش انجام دهد، دین خود را فاسد کرده و خداوند را نسبت به خود خشمگین کرده است... (نیشابوری، ج ۲، ص ۵۴۹)

نگاه آلوده و برخورد غیراخلاقی مرد با زنی که خود را با وضع قبیحی در جامعه ظاهر می‌کند موجب سلب امنیت و آرامش زن می‌شود. امنیت برای تمام افراد جامعه موضوع مهمی است و یکی از حقوقی است که در زندگی اجتماعی همه انسان‌ها به عنوان پایه و اساس اولیه زندگی مطرح است، حق برخورداری از نعمت امنیت لازمه هر نوع زندگی سالم و طبیعی است. (حزباوی و همکاران، ۱۴۰۰، ص ۲۱۲)

یکی از مهم‌ترین عوامل احساس ناامنی در زنان خشونت‌های جنسی علیه آنان است بالاترین خواسته مردان تمایل به جنس زن است. که اگر تمایلات جنسی، در قالب رفتارهایی ظاهر شود که برای دیگری مخرب است و قابل هدایت به شریک جنسی نیست و بر اساس معیارهای دینی نباشد موجب عدم امنیت زنانی می‌شود. پوشش بدن می‌تواند عاملی در جهت کاهش تجربه‌های ناخوشایند زنان باشد و احساس امنیت در اجتماع را برای آن‌ها حاصل کند، همان‌طور که امام علی (علیه السلام) فرمود: پوشیده و محفوظ داشتن زن مایه آسایش بیشتر و دوام زیبایی اوست. (آمدی، ۱۴۱۰ ق، ۵۸۲۰)

احساس امنیت نقش مهمی در نحوه تشکیل هویت اجتماعی زنان دارد؛ چرا که امنیت اجتماعی با ایجاد حریم برای جامعه از هویت اجتماعی زن پاسداری می‌کند. هویت اجتماعی بالا در زنان موجب می‌شود که آنان در کنش اجتماعی بیشتری داخل شوند و جرئت مقابله با جرائم علیه خود پیدا کنند و با درک این توانمندی در خود احساس امنیت بیشتری می‌کنند. زنانی که امنیت بیشتری دارند هویت اجتماعی بالاتری دارند، با وجود احساس امنیت فرد از زندگی در محیط اجتماعی خود هراسان و نگران نیست و در تعامل با محیط اجتماعی خود از سوی دیگران احساس ایمنی

می‌کند؛ بنابراین، هرچه امنیت زنان بیشتر باشد ارتباطات اجتماعی آن‌ها نیز مؤثرتر است و دارای هویت اجتماعی قوی‌تری هستند.

بلوغ زودرس

مدگرایی باعث بلوغ زودرس نوجوانان می‌شود. بلوغ مرز تکاملی عبور از کودکی به دوران رشد عقلی است که توجه و حفظ سلامت روح و روان و جسم می‌تواند کمک شایانی در وقوع بهنگام آن داشته باشد. اما باید دانست گاهی این مسیر تکاملی با عواملی به خطر می‌افتد و مشکلاتی را برای فرد و دیگران به وجود می‌آورد که مدگرایی، یکی از عواملی است که در بلوغ زودرس کودکان و نوجوانان نقش به سزایی دارد. نوجوانی که در مرحله‌ی حساس پیش از بلوغ است باتکیه بر مدگرایی و استفاده از مد می‌تواند زمینه‌ی بلوغ زودرس خود را فراهم کند.

مد و مدگرایی حداقل از سه راه زمینه انحرافات جنسی و بلوغ زودرس را فراهم می‌آورد:

الف. از راه آرایش، به خصوص اینکه در میدان مد و مدگرایی حالت رقابتی به خود گرفته است.

ب. از راه پوشاک؛ زیرا که غالب پوشاکی که از راه مد به نوجوانان ارائه می‌شود، تنگ، چسبان و کوتاه و دارای رنگ‌های خیره‌کننده است. چنین پوشش‌هایی از نظر درونی و بیرونی باعث تحریک و افزایش هوس‌های شهوانی است که در بلوغ زودرس نوجوانان نقش به سزایی دارد. (موسوی، ۱۳۹۴، ص ۷۵) دو روان‌شناس معروف روسی به نام‌های «و. د. کوچنکف» و «م. لاپیک» در کتاب روان‌شناسی و تربیت جنسی کودکان و نوجوانان به نقش پوشش و لباس‌های تنگ در بلوغ زودرس

نوجوانان اشاره کرده‌اند و آن را یکی از مهم‌ترین علل ابتلای نوجوانان به بلوغ می‌دانند. (صبوری اردوبادی، ۱۳۶۷، ج ۴، ص ۲۵۶)

ج. از راه القای افکار غیراخلاقی، بیشتر مدهای امروزی در کنار آرایش، پوشش و موسیقی‌های جذاب، مصرف‌گرایی و روابط نامشروع دختر و پسر را در نوجوانان اشاعه می‌دهند که این عوامل علاوه بر تأثیر در خود نوجوان، باعث تحریک همسالان و دوستان و دیگر نوجوانان نیز می‌شود.

بلوغ زودرس می‌تواند امنیت اجتماعی را به خطر بیندازد. بلوغ همان‌گونه که یک دوران سازنده است، یک دوران تنش‌زا نیز هست و اگر بلوغ زودتر از زمان خود رخ دهد شخصیت کودک قبل از رسیدن به مرحله‌ی نوجوانی دچار چالش‌های زیادی می‌شود و مشکلات به وجود آمده قابل جبران نخواهد بود و صدماتی باعث ایجاد ناهنجاری‌های اجتماعی و به‌وجود آمدن مشکلات زیادی در اجتماع می‌شود که تعارضات زیادی بین نوجوانان و جامعه پیش خواهد آمد. (نظری غریب دوستی، ۱۴۰۰، ص ۳۴)

نوجوانی که درگیر بلوغ زودرس می‌شود منزوی و خود را تنها می‌انگارد، در نتیجه به ازدواج بی‌میل یا باعث طلاق زودهنگام وی در آینده می‌شود، احساس حقارتی که در او است او را به اعتیاد و ترس و عدم اعتماد به نفس سوق می‌دهد. احساس حقارت، مجموعه‌ای از افکار است که به‌وسیله‌ی برخی از عواطف ایجاد می‌شود و این احساس را در فرد یا نوجوان به وجود می‌آورد که از همسالان خود پایین‌تر و کمتر است. (سقازاده، کریم‌خانی، ۱۳۸۸) امام هادی علیه‌السلام فرمودند «هیچ‌گونه امنیتی از شر کسانی که خود را خوار و ناچیز می‌شمارند، وجود ندارد» (حرانی، ۱۳۶۳، ج ۲، ص ۲۵۷)

نوجوانی که دچار بلوغ زودرس شده است نمی‌تواند با همسالان خود رابطه‌ی صمیمی برقرار کند و حتی نمی‌تواند تجربه‌ای درونی از صمیمیت داشته باشد و همین امر باعث احساس اضطراب و تشویش در نوجوان می‌شود و او را به‌سوی مسائلی همچون اعتیاد، خودکشی و مشکلات زیاد دیگری نیز می‌شود. (اشکریز، ۱۳۹۵، ص ۲۱-۲۵)

این پیامدها بر روی هویت اجتماعی انسان تأثیر منفی دارد. ازاین‌رو، دختران، به دلیل میل به تبرج که در سرشت آنهاست، بیشتر به مد روی می‌آورند و به همین جهت، بیشتر در معرض خطر بلوغ زودرس هستند و از همین رو، خطرات بلوغ زودرس بیشتر در کمین آنهاست. به‌خاطر همین مدگرایی هویت اجتماعی آنها تهدید می‌کند.

پیامدهای منفی روحی و روانی

پیامدهای منفی روحی و روانی، یکی از آسیب‌هایی است که مدگرایان را تهدید می‌کند. روح و روان هر فردی، دستخوش تغییر و تحولاتی است که بخشی از آن تحت تأثیر عوامل بیرونی مثل خانواده و جامعه و رسانه‌های اجتماعی است.

از جمله چیزهایی که بر روح و روان آدمی تأثیر دارد، تأثیرات مدگرایی افراطی و اشاعه‌ی فرهنگ غربی است که اگر در چارچوب مورد اعتمادی قرار نگیرد می‌تواند بار منفی زیادی بر روان و روحیات افراد بگذارد. مدگرایی باعث عدم رضایت فرد از خود می‌شود و همین امر موجب بحران هویت در وی و ایجاد تضاد با خود می‌شود.

فرد مدگرا برای اینکه در نظر دیگران ارزشمند جلوه کند حاضر است باورها و ارزش‌ها و رفتار خود را نادیده بگیرد و به خواست و رضایت دیگران نسبت به خود بیشتر توجه کند، لذا چنین افرادی نمی‌توانند باورهای جدای از باورهای دیگران

داشته باشند، به همین دلیل میزان رضایت از خود در این افراد به شدت کاهش می‌یابد. (موسوی، ۱۳۹۴، ص ۷۶)

فردی که به مد و مدگرایی گرایش پیدا می‌کند و دائم با مد پیش می‌رود نمی‌تواند به میزان رضایت قابل توجهی از خود دست یابد و همیشه به دنبال پیدا کردن سبک جدیدی برای پر کردن چالش شخصیتی خود است که به صورت نامتعارفی از خانواده و جامعه فاصله گرفته است که این عدم رضایت به تنهایی تبعات جبران‌ناپذیری به دنبال دارد. کسی که از خویش رضایت ندارد دچار سردرگمی‌های زیادی می‌شود، و به دلیل اینکه خود را از نظر ظاهری برتر از دیگران می‌بیند و به نوعی خود را تافته‌ی جدا بافته می‌داند، کسی را لایق دوستی با خود نمی‌داند مگر کسانی که از نظر ظاهری هم‌شان او باشند و به همین دلیل دایره‌ی روابط اجتماعی خود را تنگ‌تر می‌کند و از جامعه فاصله می‌گیرد. (موسوی، ۱۳۹۴، ص ۷۳) کما اینکه در زمان رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم یکی از شرایط افراد پول‌دار بی‌دین برای همراهی کردن آن حضرت این بود که پیامبر از مردمی که ظاهری ساده و فقیرانه دارند فاصله بگیرد که ایشان این پیشنهاد را نپذیرفته و با آن به شدت برخورد کردند. (وفاجو، ۱۳۸۴، صص ۱۷ و ۱۸)

بنابراین، مدگرایی تبعاتی دارد که به عدم رضایت فرد از خود می‌انجامد و این در صورتی است که میزان رضایت از خود رابطه‌ی تنگاتنگی با هویت اجتماعی و اهمیت آن دارد. زمانی که یک زن از آنچه هست و در حقیقت از خود رضایت داشته باشد، به جای جامعه‌گریزی و فردگرایی با اعتماد به نفس برای سعادت خود و جامعه تلاش می‌کند، و بر اساس سبک زندگی اسلامی به جای تقلید کورکورانه، پوششی بر اساس عدم تشبّه به کفار را انتخاب می‌کند. (موسوی، ۱۳۹۴، ص ۸۸)

مقام معظم رهبری (دام‌ظله الشریف) با توجه به همین امر، درباره تقلید کورکورانه از مدهای غربی هشدارهای زیادی خصوصاً به جوانان داده و فرمودند: «این حرف من با شما جوانان است. البته گفتن این حرف‌ها آسان است، اما عمل کردن به این آسانی نیست. دشواری کار ما این است... تقلید فرهنگی خطر خیلی بزرگی است، اما این حرف اشتباه نشود با این که بنده با مد و تنوع و تحول در روش‌های زندگی مخالفم؛ خیر. مدگرایی و نوگرایی اگر افراطی نباشد، اگر از روی چشم‌وهم‌چشمی و رقابت‌های کودکانه نباشد، عیبی ندارد. لباس و رفتار و آرایش تغییر پیدا می‌کند، مانعی هم ندارد؛ باید مواظب باشید قبله‌نمای این مدگرایی، به سمت اروپا نباشد؛ این بد است! اگر مدی ست‌های اروپا و آمریکا در مجلاتی که مدها را مطرح می‌کنند، فلان طور لباس را برای مردان و زنان خودشان ترسیم کردند، آیا ما باید اینجا در همدان یا تهران یا در مشهد آن را تقلید کنیم؟ این بد است.» (بیانات در دیدار دانشجویان و اساتید دانشگاه‌های استان همدان - ۱۳۸۳/۰۴/۱۷). و این همان هویت اجتماعی است که از عدم مدگرایی افراطی و غربی و غلط و کسب میزان رضایت قابل توجه از خود و اعتماد به نفس فردی سرچشمه می‌گیرد.

ایجاد بحران هویت در جوانان

مدگرایی باعث بحران هویت در جوانان می‌شود. هویت مجموع باورها، ارزش‌ها و رفتارهایی است که در جهت توانایی شناخت آنچه هستیم و باید باشیم، نقش زیادی دارد. اما مدگرایی این باورها و ارزش‌ها را چنان تحت تأثیر قرار می‌دهد که یک جوان بیشتر به خواسته‌های دیگران تن می‌دهد تا آنجا که آنچه در نظر دیگران ارزشمند است را به باورهای خود ترجیح می‌دهد. چنین جوانی هیچ‌گاه نمی‌تواند به باورهای جدای از باورها و ارزش‌های دیگران برسد و نقش ثابتی را در خود

بپروراند و زمینه‌ی بحران هویت را در خود فراهم می‌سازد. در مجله حدیث زندگی نیز اشاره شده است که: «از همه دردناک‌تر این است که بسیاری از رفتارها و هنجارهایی که امروزه به‌عنوان مد در جامعه ما مطرح است و از سوی عده‌ای تبلیغ هم می‌شود، با اصول اخلاقی و ارزش‌های فرهنگی جامعه ما به‌هیچ‌وجه همخوانی ندارد.» (شجاعی، ۱۳۸۲، ش ۱۳)

بحران هویت اعتمادبه‌نفس افراد را کاهش می‌دهد. جوانی که در نتیجه‌ی تحمیل باورهای غلط دیگران دچار بحران هویت شده است، اعتمادبه‌نفس خود را از می‌دهد. عدم اعتمادبه‌نفس باعث تضعیف روحیه‌ی خودباوری و سازندگی درونی در وی می‌شود، در نتیجه یک جوان به‌هیچ‌وجه فکر تغییر این باورهای غلط و شیوه‌های نادرست را به خود راه نمی‌دهد و همین امر باعث کم‌رنگ‌شدن ارزش‌های مهم و والا در او شده و راه تغییر را بر خود می‌بندد. در مجله حدیث زندگی در رابطه با پیامدهای منفی مدگرایی در بین جوانان آمده است: «باتوجه‌به اینکه بیشتر مدهای رایج در بین جوانان و نوجوانان برگرفته از الگوهای بیگانه و غیرخودی است، می‌توان گفت که مدگرایی به معنای جدید آن، نوعی از خودبیگانگی و تقلید از فرهنگ غربی را القا می‌کند.» (شجاعی، ۱۳۸۲، ش ۱۳)

اعتمادبه‌نفس نقش به‌سزایی در هویت اجتماعی زنان دارد. جوانی که اعتمادبه‌نفس خود را بالا ببرد و از پذیرش هر ارزش و باوری در خود جلوگیری کند، شرایط به‌کارگیری ذهن و فکر و قلب خود را در جهت پرورش ارزش‌های والا و ثبات شخصیتی خود فراهم می‌کند و به‌جای قبول هر باور و اعتقاد غلطی خود را ملزم به رعایت ارزش‌های خداپسندانه می‌کند و همین امر باعث شناخت کامل‌تری نسبت به خود می‌شود، شناختی که او را به‌سوی به‌دست‌آوردن هویت اجتماعی زنان، یعنی

همان هویت والای انسانی یک زن بر پایه‌ی آموزه‌های قرآن و اسلام، ترغیب می‌کند. این هویت می‌تواند خود را حتی در نوع پوشش بروز دهد. در مفاتیح الحیات آمده است: «رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم از انگشت‌نمایشدن در هر دو سو (افراط و تفریط) نهی کرده است، افراط در نازکی، نرمی و بلندی لباس یا تفریط در ضخامت، زبری و کوتاهی آن» (جوادی آملی، ۱۳۹۶، ص ۱۶۳)

نتیجه‌گیری

هویت یا به عبارتی کیستی هر فردی همان نگرش‌ها و ویژگی‌ها و روحیات یک فرد است که آن را از دیگران متمایز می‌کند و شاید بتوان هویت را طبق تعریفی که در فرهنگ معین از آن شده است به شناسنامه افراد نام‌گذاری کرد.

چون یکی از مهم‌ترین پایه‌های شخصیت بشر هویت آن بشمار می‌رود باید به چگونگی شکل‌گیری آن توجه داشت، شاید بتوان گفت بهترین نوع شکل‌گیری هویت هر فردی هویتی است که متناسب و هماهنگ با هنجارهای حاکم بر جامعه شکل می‌گیرد.

یکی از انواع هویت، هویت اجتماعی است. هویت اجتماعی، مقوله‌ای انسانی است که همه انسان‌ها، بدون اینکه توجه شود که در کجای این کره خاکی به دنیا آمده‌اند و به چه قوم و قبیله‌ی تعلق دارند، از هویت اجتماعی برخوردار هستند که خود تحت تأثیر عوامل مختلفی در جامعه شکل می‌گیرد.

یکی از عواملی که می‌توان به آن اشاره کرد، پدیده‌ی مد و مدگرایی است که در هویت اجتماعی انسان‌ها و همچنین بر اقشار مختلف جامعه از جمله زنان تأثیرگذار است، تأثیراتی که ممکن است خود آثار ناگواری بر فرد و جامعه باقی گذارد، از جمله این آثار می‌توان به بلوغ زودرس جنسی اشاره کرد که علاوه بر این که مشکلات

زیادی برای فرد و جامعه به همراه دارد، باعث کم شدن امنیت اجتماعی فرد در جامعه می شود، از دیگر آثار آن می توان به پیامدهای روحی و روانی آن بر فرد اشاره کرد که خود باعث می شود میزان رضایت فرد از زندگی اش کم شود و به دنبال پیدا کردن سبک جدیدی برای پر کردن چالش شخصیتی خود باشد و همچنین آثاری مانند کاهش اعتماد به نفس فرد، اتلاف وقت که خود باعث می شود بهترین ساعات عمرش را از دست بدهد، هر کدام از این آثار به تنهای می تواند فرد را از هویت واقعی خود دور کند و او را با مشکلات فراوانی روبرو سازد.

فهرست منابع

- قرآن کریم
 - نهج البلاغه
 - صحیفه سجادیه
۱. ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۳۶۱). معانی الاخبار، قم، مؤسسه نشر اسلامی.
 ۲. احمدلو، حبیب. (۱۳۸۱). «بررسی رابطه میزان هویت ملی و هویت قومی در بین جوانان تبریز» پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
 ۳. اشکریز، صدیقه. (۱۳۹۵). «راه‌های پیشگیری از بلوغ زودرس جنسی»، پایان نامه کارشناسی، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
 ۴. آمدی، عبدالواحد. (۱۳۸۳). غررالحکم و درر الکلم، ترجمه محسن موسوی، قم، دارالحديث.
 ۵. جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۶۹). مفاتیح الحیاة، قم، اسراء.
 ۶. حرانی، حسن بن علی. (۱۳۶۳). تحف العقول عن آل رسول، ترجمه علی اکبر غفاری، قم، دفتر نشر اسلامی.
 ۷. حرانی، حسن بن علی. (۱۳۸۲). تحف العقول عن آل رسول، ترجمه محمدصادق حسن زاده، قم انتشارات آل علی علیه السلام.
 ۸. حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۳۷۰). وسایل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت علیه السلام لاحیاء التراث.
 ۹. حزباوی، سعیده؛ کریمی نیا، محمدمهدی؛ انصاری مقدم، مجتبی؛ حبوباتی، سعید. (۱۴۰۰). «واکاوی پیامدهای مدگرایی در گزاره‌های اسلامی» هشتمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران.

۱۰. خلیلی، رضا؛ یاراحمدی، تورج. (۱۳۸۲). «هویت اجتماعی»، مطالعات راهبردی، شماره ۲۱، صص از ۷۴۳ تا ۷۵۶.
۱۱. دور، کیم. (۱۳۷۲). قواعد و روش جامعه‌شناسی، ترجمه علی‌محمد کاردان، تهران، دانشگاه تهران.
۱۲. آقازاده، سید محمد و کری‌خانی، حمزه. (۱۳۸۸). آسیب‌شناسی نسل جوان، تهران، نشر عطر یاس.
۱۳. صالحی، هاشم. (۱۳۸۵). نهج‌الفصاحه، ترجمه احمدیان، ابراهیم، قم، گلستان ادب.
۱۴. صبور اردوبادی، احمد. (۱۳۶۷). آیین بهزیستی در اسلام، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۱۵. عبداللهی، محمد، «بحران هویت جمعی و دینامیسم و مکانیزم تحول آن در ایران و تأثیر آن بر دینامیسم مبادله فرهنگی ایران و جهان»، نامه پژوهش، دوره ۱، شماره ۲ و ۳، صص ۱۳۵-۱۶۶.
۱۶. عسکری متین، سجاد. (۱۳۹۴). «سنجش اثرپذیری هویت ملی از باز ساخت هویت فردی فراگیران زبان بیگانه» مطالعات ملی، شماره ۶۴، صص از ۳ تا ۲۰.
۱۷. قرشی، سید علی‌اکبر. (۱۳۷۸). قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۱۸. قمی، شیخ عباس. (۱۳۸۸). سفینه البحار، قم، کوثر ادب.
۱۹. کوشا، محمدعلی. (۱۳۸۶). سیره و سخن پیشوایان، قم، حلم.
۲۰. گل محمدی، احمد. (۱۳۸۰). «جهانی‌شدن و بحران هویت» مطالعات ملی، سال سوم، ش ۱۰، صص ۲۰-۱۴.

۲۱. متقی هندی، علاءالدین علی بن حسام. (۱۴۳۱). کنز العمال، بیروت، دارالکتب العلمیه.
۲۲. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی. (۱۳۷۵). بحارالانوار، تهران، اسلامیه.
۲۳. محمدی ری شهری، محمد. (۱۳۸۵). میزان الحکمه، قم، مؤسسه دارالحديث العلمیه و الثقافیه.
۲۴. منتظر قائم. (۱۳۷۷). «رسانه های جمعی و هویت» فصلنامه مطالعات ملی، سال دوم، ش ۴.
۲۵. موسوی، سید حسن. (۱۳۹۴). مد و مدگرایی و جایگاه آن در سبک زندگی اسلامی، قم، مؤسسه بوستان کتاب.
۲۶. نظری غریب دوستی، ابوالفضل. (۱۴۰۰). «بررسی تأثیر بلوغ زودرس بر نوجوانان»، علوم اجتماعی، ش ۲۵، صص ۱۷۱ تا ۱۷۳.
۲۷. نیشابوری، حاکم. (۱۳۳۷۹). المستدرک علی الصحیحین، بیروت، انتشارات المکتبه العصریه.
۲۸. وفاجو، مهدی. (۱۳۸۴). «نشریه مدگرایی»، صباح: ش ۱۷ و ۱۸، صص ۲۳۱ تا ۲۴۰.
۲۹. پرسش و پاسخ های دانشجویی. (۱۳۹۶). hawzah. net.